

Atf: Özşener, F. (2022). Feminizmin olumsuz algısı üzerine bir değerlendirme. *Vankulu Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10, 19 - 32
Citation: Özşener, F. (2022). An evaluation on the negative perception of feminism. *Vankulu Journal of Social Studies*, 10, 19 - 32

Araştırma Makalesi / Research Article

Funda ÖZŞENER*

* Doç. Dr. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Sahne Sanatları Bölümü, Van/Türkiye.
Assoc. Prof., Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Fine Arts, Department of Performing Arts
Van/Türkiye.
fundaozsener@hotmail.com
ORCID: 0000-0003-1350-5019

Feminizmin Olumsuz Algısı Üzerine Bir Değerlendirme
An Evaluation on the Negative Perception of Feminism

Öz

Bu çalışma Feminizmin tarihsel evrelerine ve bu evrelerin sosyolojik izdüşümlerine genel bir bakış niteliğindedir. Feminist felsefe kadın bireyi her boyutuyla tartışmış ve pratik eylemler onu tümüyle temsil etme kabiliyetine ulaşmış olmasa dahi, Feminist pratikler kadınlara her zaman için temel-yaşamsal düzeyde kapsayıcı uğrak noktaları sunmuş, belli argümanlarla çözüm seçeneklerini çoğaltmış, dahası yüzyıl önce düşün ve eylem dünyamızda bile olmayan bir fikri "Kadın Hareketi" başlığı altında disipline etmiş, bilimsel, hukuki, estetik ve etik tartışmaların, aslında topyekün hayatımızın bir parçası haline getirmiştir. Bununla birlikte bugün kadınların pek çoğu kendi cinslerine yönelik şiddete, ayrımcılığa, karşı koysa ya da doğal zorunluluk olarak adlandırılan gebelik, fiziksel zayıflık, duygusallık vb. sebeplerle baskıya uğramaya, ötekileştirilmeye yüksek sesle bazen de muhafazakâr, geleneksel topluluklarda görüldüğü şekliyle alçak sesle direniyor olsa da Feminist olarak adlandırılmak istemez. Bu noktada Feminizmin eril trajik hatası, tümüyle karşı olduğu halde Kadın'ın yeni bir kavramsallaşmasına yol açmış olmak, böylelikle tarihsel bir hareketi hemen her daim, içinde bulunduğu kısa zaman dilimine ve soyut, belirsiz, tümüyle Batı icadı, Modern bir kültüre bağlamış olmak mıydı yoksa tarihsel, sosyolojik ve coğrafi olarak, daha derinlerde hala işlemekte olan bazı olgular yeterince dikkate alınmamış mıydı?

Anahtar Kelimeler: Feminizm, antifeminizm, kadın hareketleri.

Abstract

This study is an overview of the historical phases of feminism and the sociological projections of these phases. Although Feminist philosophy has not discussed the woman individual in all its dimensions yet, and practical actions have not reached the ability to represent it completely, Feminist practices have always provided women with real and vital moments and increased the solution options with certain arguments; moreover, they have disciplined an idea that was not even in our world of thought and action a century ago under the title of "Women's Movement", has made it a part of scientific, legal, aesthetic and ethical debates, actually a part of our lives. However, although many women today resist violence against women, discrimination or are oppressed due to reasons such as pregnancy which is called a natural necessity, physical weakness, and emotionality, and although they resist marginalization sometimes loudly and sometimes in a low voice as seen in conservative, traditional communities, they don't want to be called feminist. At this point, was the masculine tragic error of feminism to have led to a new conceptualization of the Woman, even though it was totally against it, thus connecting a historical movement to a short period of time and an abstract, ambiguous, completely Western invention, a modern culture Or were some of the deeper facts still working historically, sociologically and geographically not sufficiently taken into account?

Keywords: Feminism, antifeminism, female actions.

Giriş

Bu makale oldukça gelenekçi bir mecrada gerçekleştirilen bir tiyatro çalışmasının olası sonuçları dolaysızca gözlemledikten sonra Feminizm üzerine yazılması düşünülen birkaç kısa düşünce yazısının, ek belgeler olarak kullanılacak raporların, sahnelemeye yönelik teknik açıklamaların bir araya getirilmesiyle oluşacak, nihayetinde de ilgilenecek olanlar için belki de bir başvuru kaynağına dönüşecek kapsamlı uygulamalar bütünüünün sonuç metni olarak planlanmıştı. Ne var ki çalışma kapsamını aştı ve dahası böyle bir uygulamadan, büyük oranda da sanatsal üretimden beklenmeyecek, belki de tümüyle çalışma alanından kaynaklanan sorularla bizi planlanmamış yanıtlar aramaya zorladı. Gerçekten güç olan hangisi kestirmek zor? Yirminci yüzyılın başından bu yana, adı telaffuz edilmeye başlanmış, bir hareket olarak ise 60'lı yıllardan beri hakkında binlerce kitap yazılmış, bilgi, belge, doküman arşivi ile milyonlarca sayfalık yeküne ulaşmış Feminist Hareketi baştan tartışmak mı yoksa hareketin ilk fikir insanlarının en naif sorularının kadınların belleğinde hala taze ve hala yanıtlanmamış olduğu gerçeğine cevap aramaya çalışmak mı?

Bu belirsizlikte belki de sorunun kaynağını tümüyle Feminist felsefede, onun kadınların temel, yaşamsal sorunlarının tümünü birden kucaklayacak fikirler geliştirmemiş olmasında bulmak ve nihayetinde bu zayıflığından ötürü Feminizmin kentsoylu-burjuva hatta giderek cinsiyetçi, aşırı ve tuhaflaşmış olarak kaldığını iddia etmek mümkündür. Ne var ki bu yanıt bütünüyle tatmin edici değildi. Feminist felsefe kadın bireyi her boyutuyla tartışmış ve pratik eylemler onu tümüyle temsil etme kabiliyetine ulaşmış olmasa dahi, feminist pratikler her zaman için temel-yaşamsal düzeyde kapsayıcı uğrak noktaları sunmuş, belli argümanlarla çözüm seçeneklerini çoğaltmış, dahası yüzyıl önce düşün ve eylem dünyamızda bile olmayan bir fikri *Kadın Hareketi* başlığı altında disipline etmiş, bilimsel, hukuki, estetik ve etik tartışmaların, aslında topyekün hayatımızın bir parçası haline getirmişti.

Başarısızlığın bir diğer sebebini çağdaş Batı kültürü üzerinden okumak olası idi çünkü neredeyse yarım asırdır dünyanın farklı bölgelerinde, farklı dinlere, kültürlere mensup kadınlar içinden yükselen örgütlü protestolar, itiraz sesleri, Feminist hareket ve eylemler hiçbir zaman tek bir siyasi-politik aidiyet, etnik kimlik, din, ülke, coğrafya, sosyal sınıf, genel olarak bağlılık şemsiyesi altında tanımlanmış olmamasına rağmen ardında hemen her zaman az çok benzer görüntüler, ortak yargı ve çekincelerle biçimlenmiş "olumsuz" imajlar bırakmıştı:

Bu feminizm sözcüğü nasıl oluyor da günümüzün kadınlarının yüreğinde böyle terör estiren bir sözcük haline geliyor? Feminist olmadıklarına nasıl bu kadar çabuk karar veriyorlar? Bu soruların cevabı kısmen 1970'li yılların protestolarına gönderme yaparak feministi sutyen yakan kadın özgürlükçüsü olarak sunan popüler medya teröründe kısmen de 1990'lı yılların cinselleştirilmiş, politikadan arındırılmış, genç kız gücü feminizmin cazibe kazanmasında yatıyor olabilir. Genç kadın öğrencilerimin büyük çoğunluğu feminist olmadıklarını ısrarla vurgularken aynı zamanda kadın araştırmalarına veya toplumsal cinsiyet meselelerine ilgi duyuyorlar (Reinelt, 2006; aktaran: Aston, Case, 2010, s. 25).

Feminizmin eril trajik hatası, tümüyle karşı olduğu halde Kadın'ın yeni bir kavramsallaşmasına yol açmış olmak, böylelikle tarihsel bir hareketi hemen her daim, içinde bulunduğu kısa zaman dilimine ve soyut, belirsiz, tümüyle Batı icadı, Modern bir kültüre bağlamış olmak mıydı? Nitekim kadınların pek çoğu kadınlara yönelik şiddete, ayrımcılığa, geleneksel yollarla karşı koyuyor ya da doğal zorunluluk olarak adlandırılan gebelik, fiziksel zayıflık, duygusallık vb. sebeplerle baskıya uğramaya, ötekileştirilmeye yüksek sesle bazen de muhafazakâr, geleneksel topluluklarda görüldüğü şekliyle alçak sesle direniyor fakat yine de Reinelt'in ifadesiyle kadın araştırmalarına veya toplumsal meselelere ilgi duysa dahi Feminist olarak adlandırılmak istemiyordu (2006, s. 20).

Sözcüğün olumsuz çağrışımlarında stratejik hataların, belki de zannedilenin aksine tehlikeli biçimde siyasileşmiş olmanın, şoven ya da şiddet yanlısı olmak gibi farklı görüşleri savunan belli grupların program ve politikalarına yaklaşmanın, bunlarla birlikte anılmanın, Hıristiyan, Musevi ya da Batılı, Modern, Cinsiyetçi, Üçüncü Cinsci olmanın etkisi mi vardı? Çünkü tıpkı *sutyen yakan kadınlar* ifadesinde olduğu gibi farklı dillerde ve bizim dilimizde de her zaman kadın eylemlerine yönelik alaycı bazen aşağılayıcı, saldırgan bazen de dışlayıcı adlandırmalar hep bulunmuş fakat pek azı

belirgin, yönlendirici bir biçimde siyasi ya da dinsel, kültürel bir bağlama, kadını, kadın direnişinden uzaklaştıracak güçlü bir argümana açıkça gönderme yapmıştı. Örneğin büyük harfli bir *Abla* ifadesi, akrabalık ilişkilerine atıfta bulunmadığı her seferinde; haklarını savunmada ısrarlı, kolay yönlendirilemeyen, teke tek mücadeleden olduğu kadar grup içinde mücadele etmekten de çekinmeyecek, ruhsal ve fiziksel olarak donanımlı kadını işaret ediyor yani anlamı çoğu kez olumsuz olmuyor hatta erkekliği hiç mi hiç çağrıştırmıyordu. Fakat elbette tam tersi bir şekilde *Bıyıklı Ablalar* ifadesi sanki kadının aslında ulaşamayacağı doğal bir güce talip olduğunu, hatta bunu asla başaramayacağını da bilincinde olduğunu ispatlarcasına, orada olsun ya da olmasın gizlice, erkeksiliği hatırlatan dudak tüylerine gönderme yapıyordu.

Böylece kadının erkeklik talebi *Oğlanlık* evresinde sıkışıp kalıyordu. Feministti çünkü kadınsal manada zayıftı. Tek başına ayakta duramayacak ve kendini savunamayacak oluşu onu sıra dışı, acayip fikirlere ve kendisi gibi “çirkin” kadınlarla hareket etmeye mecbur bırakıyordu. Fakat yine de böyle görüşlere sahip olmakla toplum gözünde asla ama asla açık biçimde yasadışı değildi çünkü bir kere, kadınların kendileri için bir şeyler talep etmeleri yasadışı değildi.

Elbette bu zayıf alaycılık herhangi bir hareketi etkileyecek güçte olamazdı. Dolayısıyla açıkça belli oluyordu ki ne yasadışılık korkusu ne de medya terörünün yarattığı bir dil ve imaj hatta tümüyle kadın hareketlerine yönelik, özel psikolojik algı çalışmalarının bulunması bile ve dahası herhangi bir sebeple bu derece başarıya ulaşması dahi *Dışarıda* kalmayı tercih eden o çekingen varlığı, ruhu tanımlamamıza yetmiyordu çünkü hala orada yani dışarıdaydı ve belki de açıklanamayacak bir sebeple hep orada kalacak ve hiçbir vakit Feminizmi ya da kadın haklarını çağrıştıracak olumlu bir ifadeyi kullanmayacak, bir harekete dâhil olmayacaktı.

Bugün aradan bunca zaman geçtikten sonra bu konuda semiyotik çözümleme yapmak ya da eril dili kadın açısından yeniden okumak kolaydır. Asıl mesele alaycı ya da saldırgan bir ifade ile adlandırılmak istemeyen ya da farklı bir kültürden gelip böylesi dışlayıcı tanımları kolayca savuşturan, birbirinden bütünüyle farklı o iki kadını, ortaklaşa ve açıklanamaz biçimde neyin, hangi düşüncenin kadın hareketi dışında tuttuğu, aslında kadına dair sorunlara karşı hem duyarlı ve yakın hem de çok uzak kıldığı meselesidir.

Bir diğer mesele ise Feminizmin fazlasıyla *entelektüel, sosyetik, zenginler ya da başka derdi olmayanlar için* olarak tanımlanmasının, aynı parantez içinde bulunmasına yol açacağı endişesiyle kaç kadını Feminist felsefenin eğitim hakkı, eşit iş, eşit ücret ve benzeri gibi sosyal ve daha makul vechelerine, neredeyse bir uyanışa mesafeli durmak zorunda bıraktığıdır.

Bu hal şüphesiz ki en can sıkıcı sonuçları doğurur çünkü böylesi bir durumda kadına dair sayısız sorun dolaysız bir şekilde soyut bir adalet anlayışına, hukuka, sağlık ya da eğitim sistemine, aile, akrabalık, arkadaşlık gibi farklı düzeylerdeki sosyal kurumların iç işleyişine, uygulamalarına, aslında resmi geleneğe, tümüyle erkeksi bir dile havale edilir ki bazı büyük problemlerin çıkış kaynağı ve belirginleştiği alanlar da zaten oralarıdır ve hali hazırda bu kurumlar pek çok ülkede tarihten gelen köklü erkek-otoriter mirası olduğu gibi devralmışlar, ona göre şekillenmişler ve çağdaş dünyanın kozmetik dokunuşlarına aynı kozmetik yanıtları vererek, gerçekte otoriter/ muhafazakâr yapılarını olduğu gibi korumuşlardır.

Bu durumda kimin Feminizme ihtiyacı var? Kadın ve Feminizm çoktan birbirinden ayrılmış ve artık farklı mecralarda biri diğerinin çarpıtılmış bir izdüşümü olarak mı yola devam ediyor? Medya gibi çağdaş dünyanın incelikli diğer silahları, biz Eski Kadın'ı kurtarmaya çalışırken, Postmodern bir dünyada çoktan Yeni Kadın'ı -hem de sanki cinsiyetsizmişçesine- yaratmış ve aslında erkek otoritesinin, geleneğin, toplumsal hiyerarşinin de değil çünkü artık bir vakitler Erkek olan her şey de cinsiyetsizdir, bizzat kapitalist sistemin farklı bir aşamasının nihayetinde piyasanın hizmetine mi sunmuştur? Queerler olarak?

1. Bakış Açısı

Tartışmanın daha derin kavramsal bağlantılarına girmeden, büyük oranda kurgusal fakat böyle olmakla da işlevsel ve pratik iki tipolojik görüntü çerçeveyi netleştirmemize yardımcı olabilir:

Bayan J. kendisini hiçbir zaman feminist arkadaşlarının tarif ettiği gibi bir Kadın olarak hissetmemişti. Ne var ki bu durum, tuhaf biçimde sadece kız arkadaşlarıyla yaptığı keyifli sohbetlerde,

sadece düşüncelerle ilgili bir şeymiş gibi ortaya çıkıyor sonra yine onun tarafından hemen unutuluyordu. Oysa artık anne olmak istiyordu ve tam bir kadınlık fikriyle dolu olmamak sırf kendi kuruntusu olsa dahi onu endişelendiriyordu. Uzun bir sohbetle cinsel hayatıyla ilgili hiçbir sorun yaşamadığını, eşyle tanışarak ve belli bir arkadaşlık dönemi geçirdikten sonra evlendiğini, mutlu olduğunu, hiçbir zaman ağır ev işleri altında ezilmediğini, ne kendinin ne eşinin ailesinin baskıcı, geleneksel rol talepleriyle karşısına çıkmadıklarını dile getirdi. Mesleğini sıkıntı çekmeksizin sürdürebileceği tam bir eğitimden geçmişti ve ekonomik anlamda yeterli bir bütçeyle idame ediyor, zaten çok para sahibi olmak gibi büyük arzular duymuyordu. Çocukluğu oldukça sağlıklı bir aile ortamında, ebeveynlerinin tahammül edilebilir basit, süresiz, kolay anlaşılır, yıllar sonra sıcak aile sohbetlerinde espi konusu olacak kusurları ile çevrelenmiş olarak fakat hiç birinden de travmatik biçimde etkilenmeden geçmişti. Sağlıklıydı. Kronik bir hastalığı ya da gündelik etkinliklerini engelleyecek zihinsel, psikolojik ya da fiziksel bir rahatsızlığı yoktu. Hiç depresyon geçirmemiş, başka herhangi bir sebeple ilaç kullanmamıştı. Yetişkinlikte reddedilmek, ergenlikte zorbalığa uğramak ya da iş hayatında ötekileştirilmek gibi deneyimler yaşamamıştı. İyi bir okuyucu olduğunu zannediyordu. Klasik edebiyatın belli eserlerini okumuştur. Bir aktivist sayılmayacak olsa bile çevreye, hayvanlara, doğaya karşı hassasiyetleri vardı ayrıca yaşlı, yalnız, kimsesiz, korumaya muhtaç bireyler için toplumsal girişimleri her zaman destekliyordu. Feminist? Hayır, değildi. Kadınların eylemlerini ve diğer şeyleri basından takip ediyor fakat onlardan olmadığını hissediyor, Feministler'e hiç yakınlık duymuyor, Feminist olmadığı için de kendini arkadaşları gibi bir *Kadın* olarak hissetmiyordu çünkü diğerlerine dokunan o şey her neyse, ona hiç dokunmamıştı. Başka konularda değil ama bu konuda sanki tamamen duyarsızdı. Yalıtılmış gibi mi? Kim bilir? Bilmiyordu. Evet, yaşarken evet, kadını ama kendini ve herkesi (diğer kadınları) bir arada düşündüğünde, bomboş. Fikirlerinden bunu biliyordu. Sadece şanslıydı belki de? Fakat insan şanslı olunca da kendini başka hiçbir şey gibi hissetmiyordu.

Bayan G. orta sınıf, geleneksel bir aileden geliyordu. Baskı sonucu değil fakat bir seçenek olarak sunulduğundan üniversite eğitimine devam etmek, meslek sahibi olup, iş hayatına atılmak yerine evlenmeyi tercih etmişti. Günlük hayatı, ev işleri, çocuklarının bakımı, ailesi ve eşinin akrabalarının ziyaretleriyle geçiyordu. Uzun zaman önce, bir ara öğretmen olmayı düşündüğünü hatırlıyor fakat sonradan vazgeçtiği için pişmanlık da hissetmiyordu. Eşyle ilişkisinde, aile içinde ya da akrabalar arasında sıra dışı bir problem yaşamamıştı. Bazen ekonomik problemler ortaya çıksa bile geniş aile yardımcı oluyordu. Hatırladığı büyük bir hayali, düş kırıklığı, pişmanlığı yoktu. Kendisi okumaya zaman bulamıyor fakat çocuklarının tam bir eğitim almasını istiyordu. Feminist değildi. Böyle bir şey hiç aklına gelmemişti çünkü o kocasıyla çok iyi anlaşıyordu. Ailesi tarafından da korunuyordu.

Görünen o ki; farklı sosyo/ kültürel yapılardan gelmelerine rağmen her iki karakteri de birleştiren ortak nokta Feminizm'e olan mesafeleridir ve olasılıkla bu bakış açısını genelleştirmek de mümkündür.

Peki, standart eğitim kurumlarından geçerek ve modern, çekirdek ailenin içinde yetişmiş, profesyonel düzeyde meslek edinmiş bir kadın Feminizme karşı özel, entelektüel bir ilgiye hatta asgari düzeyde farkındalığa ve bilgiye sahip değil ise hangi düzlemde derinde işleyip duran erkek otoriteyi hisseder? Peki ya, muhafazakâr bir çevrede, geleneksel yöntemlerle yetiştirilmiş, evlenmiş ve çocuk sahibi olmuş diğer kadın? Çağdaş dünyanın Şanslı Bayan J. gibi bireyleri ile muhafazakâr çevrenin Bayan G. karakterleri bir bakıma aynı kararın, bir tür korunma içgüdüsünün iki kutbu olarak mı görülmelidir?

Oysa Feminizm biri diğerini reddetmeyen fakat yine de değişik adlarla anılan üç temel duruş önermiştir ve bu Feminist hareketlerin hem tarihsel pratiklerine hem de alana katkılarına, kendine has terminolojileri üzerinden bakıldığında oldukça kapsayıcı ve geniş açılımlı oldukları görülür. Wandor söz konusu konuları: Kadınların erkeklerle eşit olduğu *Burjuva* görüş; kadınların deneyimlerine erkeklerin deneyimlerine oranla öncelik tanıyan *Radikal* görüş ve Marks'tan esinlenerek sınıf ve tarih meselelerine, toplumsal cinsiyete olduğu kadar önem veren *Sosyalist* görüş olarak tanımlamıştır (Wandor, 1986, aktaran: Aston, Case, 2010, s. 13). ABD'deki feministler bu üç görüşü kabul etmekle beraber bunları genelde Liberal, Radikal veya Kültürel ve Materyalist olarak adlandırdı. (...) Feminist

uygulamacılar ve topluluklar için kendilerini hangi tip feminizmle tanımladıklarını açık bir biçimde ifade etmek olağandışı bir şey değildi (Aston, Case, 2010, s. 13-14).

1970'ler ilerledikçe Feminizm yerini feminizmlere bıraktı. Pek çok farklı feminist duruş doğdu. Radikal Feminizm (bazen Kültürel Feminizm olarak da adlandırılır), Liberal Feminizm, Materyalist Feminizm, Sosyalist Feminizm, Marksist Feminizm, Lezbiyen Feminizm, Radikal Lezbiyen Feminizm, Psikosemiyotik Feminist Eleştiri gibi eleştirel duruşlar ve (Fransız Feminizmi'nin bir biçimi olan) l'écriture feminine (Kadın Yazını) sayılabilir. Çoğu Feminizm türü kendini merkezi bir organizasyona veya bir parti programına sahip olmayan lidersiz bir çizgide tanımladığı için illa ayrı bir ideolojiyi ya da politik örgütü temsil etmez. Bu duruşlar birbirinden açıkça ayrılmış olsa da birçok feminist bunların bir bileşimini sahiplenir. Hareketin tarihsel gelişimi belirli karışımları doğurmuştur. Örneğin 1960'larda sol politikalar içinde faaliyet gösteren birçok kadın, harekete Marksist ya da etnik politik kökenle katılmış ve Radikal Feminist bir duruşu Marksist bir duruşla birleştirmiştir (Case, 2010, s. 103).

Bu durumda bizim sorumluluğumuzla alakalı bulunan ancak Feminizmin dışında olan ve sırf bu sebeple bile dile gelmesi gerekli olan şey; sınıfsal konumlar ile o konumların Modern / Çağdaş doğasının sunabileceği avantajlar ve/veya geleneklere olan sıkı bağlılığın verdiği güven duygusunu terk etmenin kadın açısından güçlüğüdür. Kadın, kendi kimliği ve cinsiyeti lehine olsa dahi riskli gördüğü bir alana girmek istemez çünkü herhalde Feminizm ona ne olduğunu söyleyen binlerce yıllık bir geçmişten, kültürel birikimden, ekonomik ilişkiler ağının karmaşık doğasından, alışkanlıklarından, fiziksel zorunluluklarından kısacası canlı hayattan daha fazlasını veremez?

Feminizmin herhangi bir duruşu tarafında kolaylıkla yanıtlanabilecek sorular ve pratikler böylece büyük çoğunluğun zihninde bizzat Kadın'a uzak kalmanın vesilesi olur. Şanslı J.'nin dile getirdiği türden *Öyle denildiği gibi tam bir kadın olmak* yargısı *Kadın* oluşun önünde aşılması hemen hemen imkânsız bir boşluk yaratır. Ne var ki boşluk tuhaf biçimde neoliberal görüşün de muhafazakâr görüşün de kadından kadına yönelik bakışında gizli, aynı ironik kanun hatta arzu ile oyulmuştur: Bütün kadınlar erkektir! Ya da öyle olsalar onlar için daha iyi olur...

Aslında bir değer yargısı olarak görülebilecek bu bakış Marksist Feminizm, Sosyalist Feminizm, İslamcı Feminizm, Pop Feminizm, Radikal Feminizm, Liberal Feminizm, Anarko Feminizm, Fransız Feminizmi, Varoluşçu Feminizm, Ruhsal Feminizm Maddi Feminizm, Postmodern Feminizm, Postkolonyal Feminizm, Amazon Feminizm, Kültürel Feminizm, Üçüncü Dalga Feminizmi, Jineoloji, Womanism, Bireysel Feminizm, Transfeminizm, Proseks Feminizm, Lezbiyen Feminizm, Ekofeminizm gibi adlar altında gruplanan sayısız Feminizmler tarafından yine de aşılamaz ve bu durum; bir şey, belki de en başından beri yanlış anlaşılmış ya da sanki ağızdan ağıza bozularak yayılmış ve bu yüzden giderek bozulmuş bir fısıltının etkisiyle oluşmuş gibi görünen tek, bütün, kaskatı, yekpare bir ideoloji olarak algılanan, taştan bir Feminizm kanaatini işaret eder. Peki, kim tarafından? Dahası hangi koşullar bu olumsuz algıyı yaratmıştır?

2. Feminist Evrelerin Etkisi

Bizim tartışmamızın içeriğini belirleyen esas husus elbette Feminizmin yükselişe geçip, güçlendiği aşamalar ya da farklı ülkelerde ve Türkiye'de değişik veçhelerle, evreler halinde; siyaset, sosyoloji, hukuk, etik alalarında etkili olduğu dönemler değildir. Aksine durgunluk dönemleri ve aslında çok yönlü bir hareket olması gerekirken onu etkinlik alanı geniş kadın kitleleri olmaktan ziyade dar üniversite çevreleri, sanat ve siyaset çevreleri (Çaha, 2001) olan bir hareket olarak sınırlandıran, böylesi bir gerçek ile karşı karşıya bırakan içsel pratikleridir ki belki de bu soruya cevap bulabilmek için Feminizmi, *Tarihsel* dolayısıyla zorunlu yönelişler içerisinde ve aynı zamanda hareketin köklerinden kaynaklanan, *Kültürel* zorunluluklar bağlamında değerlendirmek gerekmektedir.

Bu bağlamda kadınların anayasal haklar, eğitim hakkı, seçme ve seçilme hakkı, kamusal alanda özgürlük gibi talepleri ile sivil kadın hareketlerinin yanında Proleter Feminist kadın hareketlerinin gündeme gelmesi sonucu ortaya çıkan, proleter kadınların sağlık sigortası, çalışma saatleri, işsizlik vb. sorunlarının tartışılmaya başlanması Batı'da 17. yüzyılda ilk yaklaşımlarını gördüğümüz ve Feminist Birinci Dalgası olarak adlandırılan, 19. yüzyılın sonuna kadar devam eden

tarihsel sürecin kazanımlarla dolu yüzünü işaret eder. Fakat yaklaşık iki yüzyıllık bu süreç kadının bazı hakları elde ettikçe toplumsal anlamda durgunlaştığı sessizlik dönemleriyle beraber ilerler. Kazanımlar, giderek toplumsal uyum evreleri ve ardından değişen koşullarla birlikte baş gösteren yeni sorunların dillendirilmeye başlanacağı sonraki veçhelere doğru evrilecek ve kadın hakları her dönemde yeniden fakat farklı koşullar ve taleplerle bir daha, bir daha tartışılmaya başlanacaktır.

20. yüzyılda yükselen İkinci Dalga dünya savaşları, 1929 ekonomik krizi, Alman faşizmi gibi etkilerle, bir kez daha kadın hareketlerinde *Tarihsel, Zorunlu* durgunluk dönemleri ile iç içe geçmiş bir gelişim gösterir. Milyonlarca erkeğin cephelerde olduğu, faşist iktidarların tartışmasız biçimde toplumsal hayatı belirlediği bu zaman dilimi kadının bireysel sorunlarına dair taleplerle ortaya çıkışını zorunlu olarak geri plana itmiş ve onu erkekten boşalan alanları doldurmak gibi mecburi, yaşamsal öneme sahip görevlerle karşı karşıya bırakmıştır.

İşte buraya kadar büyük sıçramalarla aktardığımız koşullar; kadınların kazanımlarının ardından gelen sessizlik evreleri gibi gözüktür. Savaşlar, ekonomi ya da değişen iktidar biçimleri gibi etmenlerin, Feminist hareketleri nasıl belirlediği ve bazı talepleri geçici olarak baskılayarak, onları topyekûn durgunlaştırdığı, tarihin kendine has öznel boyutlarına ve etki gücüne işaret eder. Bu koşullar 1900'lerin sonuna dek hemen her ülkede benzer taleplerin ve tepkilerin ortaya çıkmasına, yine hemen her ülkede bazı hakların kısa zaman aralıkları ile neredeyse eşzamanlı olarak kazanılmasına da yol açmıştır. Örneğin Birinci dünya Savaşı'nın son yıllarında Batı'da pek çok ülke kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanımıştır (Türkiye'de 1934 yılında Milletvekili Seçim kanununda yapılan değişiklik ile bu hak yasalaşmıştır). Eğitim hakkı, çalışma ve sosyal güvenlik hakları gibi hukuki ve kamusal alanla ilgili haklar ise anayasal düzlemde güvence altına alınmıştır.

Yeni Kuşak Feministler ya da Üçüncü Dalga olarak adlandırılan Feminizm ise 60'lardan başlayarak özellikle 80'lerden sonra ivme kazanan ve '60 öncesinin Eşitlikçi biçimlerinden; Kültürel Feminizm, Cinsiyet Feminizmi, Pop Feminizm, Radikal Feminizm, Anarko Feminizm, Seks Radikal Feminizm, Lezbiyen Feminizm ya da Ayrılcı Feminizm gibi Kadın Merkezli biçimlere kayıp günümüze ulaşan ve bizim *Kültürel Zorunluluklar* olarak adlandırdığımız, Batı yaşantısının izlerini, sosyal kodlarını ve tümüyle modernleşmiş, büyük oranda kent soylu, kısmen proleter kadının taleplerini yansıtan süreci kapsar.

Postmodern Feminizm bu dönemin son halkasıdır ve zaman içinde değişime, bir anlamda zaafiyete uğramış olan: Kadına yönelik baskının Kapitalizm ya da ataerkillikten kaynaklandığını iddia eden Marksist/Sosyalist Feminizm biçimlerini yenileriyle telafi ederek Üçüncü Dünya Feminizmi, Sömürge Sonrası Feminizm, Siyah Feminizmi, Womanizm gibi duruşlarla desteklense, bu bağlamda bölgesel fakat güçlü yeni çözümler ortaya atarak yola devam etse de son kertede hem Transfeminizm hem de Oueer felsefe ile birlikte hatırlanacaktır.

Batı'daki, Birinci ve İkinci Dalga Feminizmin zihinlerimizde bıraktığı genel izlenim kadının uyanışı olarak okunabilecek ve onu ev hayatından kamusal alana çıkartan, ekonomik, siyasal, sosyal alanlarda hukuksal olarak erkekle eşitleyen tarihsel bir manzaranın çerçevesini çizecektir. Fakat bu çerçeve içerisinde Birinci Dalga, sosyal ve kültürel kodlar anlamında giderek radikalleşecek olan İkinci Dalga ile kıyaslandığında oldukça hümanisttir. Kadın "İnsan" statüsüne ulaşmak ve anılmaya başlamak için Batı'da da yüzyıllar boyu (Neredeyse Aydınlanma Çağı'na kadar) beklemek zorunda kalmıştır ve nihayet günümüze doğru kesintilerle ilerleyen iki yüz yıllık bir mücadele sürecinin ardından kısmen başarılı fakat umut verici biçimde enerji yüklü bir yolu deneyimlemiş, bir sınırı aşmıştır. Böylesi bir izlenim toplumsal/ kollektif bilinçaltımıza da oldukça yumuşak bir dokunuş yapmış ve sosyal adaleti çağırıştırılmıştır. Fakat İkinci Dalga'nın doğası bambaşkadır ve Birinci Dalga'nın sosyal hayatta sadece erkek ile eşitlenmek isteyen kadın bireylerinin başlattığı girişimlerden, sınırını erkeğin hak ve özgürlükleri, erdemleri, ahlaki tutumları, görevleri hatta İnsan oluşu ile çizilen ufuk çizgisinden, bir tür ideal bakış açısından ciddi biçimde ve oldukça süratle ayrılır. Böylesi bir ayrılış şüphesiz zorunludur ne var ki tümüyle modernleşmemiş, sosyal ilişkiler ağının çok daha fazla geleneğe yaslandığı toplumlarda feminizmin bırakacağı görünümeler artık sadece haklılık ve ciddiyetten ibaret olmayacaktır.

Erkek giderek bir rol modelden negatif bir figüre, bir rakibe, birleşilmesi değil aksine tümüyle kopulması gereken bir karşı kutba dönüşecek, yeni bir kimlik olarak kendine has pozitif değerleri ile

öne çıkan Kadın ise bir yandan tüm sosyal hayatı yenileyerek özgüven kazanan bir model yaratırken bir yandan da zihinlerde cinsel özgürlükleri tartışan (sanki sadece cinsel özgürlük arayan) biri haline gelecektir. Özellikle Üçüncü Dalga (Yeni Kuşak) Feminizmin Homoseksüellik, Heteroseksüellik ve Üçüncü Cins (İnterseksüalite) üzerinden ilerleyen açılımları da bu konumu iyice pekiştirir. Geniş kitleler nezdinde Feminizm lezbiyenliğe, lezbiyen ya da gay haklarına –bunlardan ibaret olma fikrine-bayağı bir seks hayatına, pornografiye tehlikeli biçimde yaklaşmıştır.

Dolayısıyla tarihsel manzaranın çizdiği önceki sınırlar yerini hem siyasi hem cinsel anlamda hem de temel toplumsal değerlere yönelik olarak radikal, sıra dışı tartışmalar ve taleplerle ilerleyen bir seksüel Feminizme ve ne yazık ki daha da aşikâr biçimde zihinlerde tek yönlü bir Kadın Hareketi algısına bırakacaktır.

Böylelikle olgular nihayet, henüz modernleşmemiş, demokratik kurumları işlemeyen hatta teokratik yönetimler altında olan, bir kısmı da Doğulu toplumlar tarafından özümsemeyecek ve artık kolay kolay bağımsız bireyler tarafından takip edilemeyecek bir hareketin sinyalini verir çünkü tek tek kadın bireyler değilse bile muhafazakâr veya geleneksel yapılar mahremiyet, aile, evlilik, çocuk, akraba ilişkileri vb. gibi değerler konusunda oldukça hassas ve aynı zamanda yalnız gelenekler, kültürler, yönetimler tarafından belirlenmiş değil bizzat ilahi yasalar tarafından da belirlenmiş olan bir İyilik/ Doğruluk anlayışı hakkında şartsız biçimde kabul edilmiş, değişmez bir öze sahiptirler. Bu öz bazen soyların sağlıklı ve takip edilebilir devamlılığı için son derece içgüdüsel arzuların aile kurumunda yaşanması türünden uzlaşmış gereklilikleri işaret ederken bazen de kişisel hayat yolculuğunda yalnız kalmak istemeyen, modern bireyin romantik evliliği tercih etmesi gibi aslında *Kültürel* ancak yine de şahsi kavrayışları, tercihleri gösteren belirgin, özel kodlarla dolu sınır hatları çizecektir. Sosyal kabullerin büyük bölümü de kesinlikle hesaba katılması gereken ölçüde tabusal olacak ve gelenekler tarafından çoktan tanımlanmış bulunacaktır. Genel olarak insan, bu hususta daha en başta Doğal Yasa'ya bağlanma eğilimindedir ve Feminizmler belirli dönemlerde, kolektif bilinçaltımıza sert ve hesaplanmamış bir daha darbe indirdiğinde, toplumlar nezdinde bu “insan sınırlarının ötesinde olan, bizden yapamayacağımız şeyleri talep eden, bizi acımasızca zorlayan aşırılaştırmış bir Antigone seslenişi gibi de duyulacaktır.

Bir bakıma Zizek'in (2016), Üç Antigone adlı kitabında, Antigone'lerden birine önemi açısından baktığında onu şeytani ve tekinsiz, kafa tutma edimi kent'in güzel düzenini altüst eden, kabından taşmış biri, aşırı bir ısrarın figürü olarak duyması gibi (s.19) Hiçbir koşula veya şarta bağlı olmayan etiği ise Polis'in ahengini bozar ve bu haliyle insan sınırlarının ötesindedir. İşin ironik tarafı Antigone kendisini, insan düzenini ayakta tutan kadim yasaların hamisi diye sunsa da garip ve tiksinti uyandıracak kadar insafsız biri gibi hareket etmesidir (Zizek, 2016, s. 19-20). Bu sebeple Antigone *kahraman* olarak yerini aldığı Butler bile Hero Antigone'ye isyan eder: Antigone'nin temsil ettiği sınır ki hiçbir duruşun, hiçbir tercüme edilebilir temsilin mümkün olmadığı bir sınırdır bu. Bilinçli kamusal alana onun rezil geleceği olarak musallat olan almaşık bir yasallığın izidir (Butler, 2000; aktaran: Zizek, 2016, s. 20).

Doğal Yasa'nın hesaba katılmadığı bir hareketin, kadın lehine olsa dahi feminizmin kiteselleşmesinin önündeki engelleri kavramada da olumsuz algının tanımlanması anlamında da eksik kalacağı açıktır çünkü hiç değilse Batı'da toplumdan yükselen en naif itirazın bile bu alt sınırdaki, yasanın sınırında ortaya çıktığı, oradan başladığı besbellidir. Zaten Yasa'nın kökleri her zaman daha derin ve etkili olmuştur. Peki nedir bu Doğal Yasa? İkinci Dalga Feminizmin bazı argümanları ile gerçekten çelişir mi?

Aquinas'a göre, Tanrı'nın, bütün evrenin iyiliğini isteyen bir varlık olarak, özgür iradesiyle aklın ilkelerine uygun tarzda fiilde bulunabilen canlıları yaratması, akıl ilkelerini Yasa olarak tanımlamamızın temelini oluşturur. (...) Bu durumda, eğer Yasa aklın, toplumun yararını gözeterek koyduğu kural ise ve yaratma, bütün evrenin yararını gözetilen bir varlık olarak Tanrı'nın evrenin akılsal bir düzene göre ortaya çıkarması manasına geliyor ise akıllı ve özgür varlıklar olarak insanın aklını kullanarak evrendeki yasaya iştirak etmesi, evrenin işleyişindeki akılsal planın gereği olan doğal yasadır. Aquinas'a göre, akıllı bir varlık olarak insan temel ahlaki doğruları kendi doğasından hareketle, doğal olarak bilebilir; insan bunu, yaratılışında

bulunan syderesis (vicdan) olarak adlandırılan özel bir meleke ile yapabilir. (...) Örneğin, diğer bütün canlılarda olduğu gibi, bütün insanlarda varlığını koruma ve sürdürme konusunda doğal bir eğilim vardır. Buna göre, insanın hayatını koruması ve bunun önündeki engellerin kaldırılması Doğal Yasa'nın bir buyruğudur. İnsan, erkekle kadının birleşmesinde olduğu kadar çocukların eğitilmesinde gösterilen, türünü sürdürmeye yönelik doğal eğilimi, duyulara sahip tüm varlıklarla paylaşır. Ancak insanı tüm öteki varlıklardan ayıran özelliği, doğası gereği topluluk içinde yaşayacak ve Tanrı hakkındaki hakikati bilecek bir yapıda oluşudur. Buna uygun bir biçimde cahilliğini aşması ve birlikte yaşadığı insanları incitmemesi, insan için doğal bir yasadır (Erdem, 2014, s. 54-56).

Aston'nun ifadesiyle İkinci Dalga'nın Batı'daki yansımalarının hem 70'li yılların sıra dışı protestoları hem de 90'lı yılların medya eliyle yaratılmış imajları nedeniyle Birinci Dalga'nın aksine ve elbette Yeni Dalga'nın pekiştirici etkisinden de önce politikadan uzak hatta apolitik, cinsel ağırlıklı görünümüne sunması belki de onu tarihsel zorunluluklardan ziyade Kültür parantezinde ele alınmasını gerekli kılar. Nitekim cinselliğin/ cinsel özgürlüğün işaret edildiği her yerde kaçınılmaz olarak aileye, çocuklara, gelecek nesillere aslında genel olarak ahlaka da vurgu yapılmış olur ve toplumsal değerler önem kazanır, bu değerlere temas edilir. Elbette böylesi bir temas tıpkı tarihsel zorunluluk evrelerinde olduğu gibi kapsayıcı ve genel yanıtları talep edecek ve her halükarda kitleleri Feminizme karşı durduran ya da harekete geçiren bir etki yaratacaktır ki; bu durum, günümüze dek ulaşacak "olumsuz" bir Feminizm algısının oluşmasında da ayrıca etkili olmuştur çünkü kadın hareketlerinin hiç değilse bir boyutunun "sadece cinsel özgürlük mücadelesi veriliyor" imajı ile özdeşleşmiş olması kültürel bir miras, bir kaynak ya da kök olmadan da gerçekleşmeyeceği fikrini Batılı olmayan toplumlara düşündürmüştü, böylece kadın hakları bir bakıma tümüyle Batı'ya hapsedilmiş, belki de Batı elinde mahsur kalmıştır. Ve bizim bugün hala zaman zaman nerede olduğunu anlamak için baktığımız Batı yani *Dışarı* burasıdır. İslami Feminizmin 80'ler özellikle de 90'lardan sonra ağır ağır yükselişini hesaba katmazsak buldukları yeri, pozisyonu anlamaya çalıştığımız *Feminist Olmayan Kadınların*, sınırları hiç aşmadan ve birbirlerine dahi dokunmadan dolaşıp durdukları insansız/ köksüz bölge de belki burada, dışarıdadır?

Türkiye'de de Feminizmin seyri kronolojik olarak değilse bile içerik bakımından az çok Batı'daki örneklerle benzerlik gösterir ve tarihsel mirası Osmanlı İmparatorluğu'na dek gerilere gider: Bu, kamusal alanda var olmak, kadının siyasal bir kimlik olarak varlık mücadelesi, *Kadın*'lık durumunun pozitif bir değer olarak örgütlenmesi, sosyal hayattaki yeni görünümüne ve değerlerin toplumsal hayata katkıları, sanat, siyaset dünyasında, eğitimcilikte giderek akademik çevrelerde, üniversitelerden, iş dünyasına kadar çok geniş bir alanda hem politik hem düşünsel, etik, estetik, yasal müdahaleleri kapsayan olumlu ve zorlu mücadelelerin tezahürlerini taşıyan bir tarihtir. Çoğu kez kazanımların fakat bazen de ayrılıkların, geri çekilmelerin, kopuşların tarihi... Ne var ki; bizim çalışmamız belirgin tarihsel bir incelemeyi kapsamadığı hatta bu anlamda genel, tematik bir hatırlatmadan başka bir amacı hedeflemediği için evreler ya da dönemler halinde, her boyutuyla Türkiye'de feminizmi, yarattığı olumsuz algının dışında ele almanın gereği yoktur. Yine de onun bazı yönlerini bilhassa vurgulamadan yola devam etmek mümkün değildir. Bu açıdan feminizme dair belli bir algının oluşmasında nasıl ki Batı ve Doğu coğrafyalarının, Yahudi-Hristiyan-Müslüman toplumların sosyolojik, kültürel, dini farklılıklarından doğmuş olabilecek bir anlayış yargısının etkisi varsa, aynı biçimde global bir hareket olarak feminizmin yerel sorunlara karşı tutumundan da kaynaklanan bazı etmenlerin, Türkiye'de belirleyici olduğunu ve bu anlamda ciddi eleştirilere uğradığını vurgulamak gerekir.

Şüphesiz ki feminizm *Kadın* dediğinde belli bir soyutlamayla ele alınmış, belli bir kültürü ya da toplum yapısını işaret etmeksizin, daha çok üst yapı kurumlarının genel işleyişinin görece olarak yaygın uygulamalarından hareketle tanımlanmış ve bizzat alt yapı kurumlarının anamalcı doğası tarafından yaratılmış bir kadını da işaret eder. Kısaca yan yana geldiklerinde *Kadın* bir anlamda soyut bir genellemenin çağrışımlarını taşır ve aynı zamanda *Kadın* yerel, kültürel ve toplumsal bir olgunun her tür yerli niteliğiyle donanmış bir varlıktır.

Feminizmin Batı'daki kronolojisinde bireysel çıkışların (bir anlamda yerel sorunların) belirleyici olduğu ne var ki bu çıkışların sonradan evrenselleşecek ve kadın hareketini yaratacak denli

köklü problemleri işaret ettiği, meselenin hem düşünsel hem de eylemsel boyutunun böyle başladığı varsayılabilir. Bu süreç zaman içinde tam tersi bir gelişim de göstermiş ve *Kadın* bir kez tanımlandıktan sonra giderek *Kadınlaşmak* zorunluluğu, hareketin gelişiminde belirleyici olmuştur.

İşte bu yaklaşımla Türkiye’de feminizm algısını; aşırı cinselleşmiş, apolitik, politik, etnik, şoven, devletçi, seçkinci vb. olumsuz yargılar üzerinden olduğu kadar negatif anlamda Batılı, Modern ya da Batı icadı, başka bir deyişle *yerel sorunlara karşı duyarsız* yargısı üzerinden de okumak gerekliliği, bir milat olarak bu okuyuş özellikle muhafazakâr kitleler nezdinde ciddi bir belirleyici olduğundan- önemlidir:

1980’li yılların başlarından itibaren görülmeye başlanan başörtüsü sorununa karşı devlet bir yandan başörtüsünü ideolojik bir sembol şeklinde tanımlayarak ona karşı savaş açarken, bir yandan da “çağdaş yaşamdan” yana olan bir kadın kitlesini harekete geçirerek geleneksel muhafazakâr kadınlara karşı bir mücadele başlatmış durumdadır. Devlet eliti başörtü sorununu modern yaşamdan yana olan kadınların yaşamına karşı bir tehdit olarak sunarak bir grup kadının desteğini yanına almayı başarmıştır. Devlet elitinin bu politikası, kadın sorunlarına karşı hassas olan feminist grupların bile birçoğunun başörtüsünden dolayı üniversite kapılarından içeri alınmayan genç kızlara karşı duyarsız kalmasına yol açmıştır (Çaha, 2012).

Feminizm işte bu noktada *Yerli* ve *Batılı* kaynaklı olmak üzere çift cepheli bir görünüm kazanır. Başörtüsü ve beraberinde muhafazakâr yaşantının taleplerine duyarsız kalmakla, dahası bu talepleri topyekûn bir rejim sorunu olarak tanımlayarak, devlet elitiyle muhafazakâr, Müslüman kadınlar aleyhine işbirliğine gitmekle eleştirilen Modern Feminist hareket sebebiyle Türkiye’de kadın hareketi bir anlamda artık iki büyük kola ayrılacaktır: Seküler ve Muhafazakâr. Bu kollardan her biri kendi bakış açısının argümanlarına, ilgi alanlarına ve eylem planlarına sahip olsa da asıl manzara aynı tarihsel dönemde, Türkiye’de bir tür *kadına karşı kadın* cephesinin ortaya çıkmış olmasıdır:

Türkiye’deki kadın hareketindeki beşinci evre 1980’lerde başlayıp 1990’larda iyice belirginleşen yerli feminizmin yükselme devresidir. 1980’li yıllarda seslerini duyuran değişik feminist gruplar, 1990’ların özgürlükçü ortamı içinde “cinsel özgürlük” imkânını kısmen elde ettikleri için gözden kaybolmaya başladılar. 1980’lerde onları bu denli ön plana çıkaran temel neden de zaten Cumhuriyet Türkiye’sinde ilk defa böyle bir hareketin ortaya çıkmış olmasıydı. 1990’larda kamusal alanda dikkat çekmeye ve ön plana çıkmaya başlayan kadın hareketi başörtüleriyle kamusal yaşamda yer almak isteyen geleneksel muhafazakâr kadınların başlattığı hareket olmuştur. Bu kadınlar yayın dünyasında, siyasal partilerde, derneklerde ve vakıflarda dikkat çeken bir varlık oluşturdular. Geleneksel muhafazakâr kadınlar bir yandan Türkiye’nin siyasal yaşamına aktif bir siyasal dinamizm olarak katılırken, bir yandan da başta üniversiteler olmak üzere kamusal kurumlarda var olma hakkı için mücadele ettiler. Geleneksel muhafazakâr kadınların oluşturdukları kadın hareketini yerli feminizm olarak nitelendirmenin temel nedeni bu hareket içinde yer alan kadınların doğrudan doğruya kadınların yerel sorunları üzerinde durmalarıdır. (...) Bu kadın hareketinin taleplerini üç noktada özetlemek mümkündür: Birincisi devlet tarafından herhangi bir ayrımcılığa tabi tutulmaksızın diğer kadınlarla eşit olma hakkını elde etmek. Bu kadınların sosyal yaşamla bütünleşme talebine karşı koyduğu abluka ve onları kamusal hayatın dışına itme çabası, devletin geleneksel muhafazakâr kadınlarla “modern” kadınlar arasında ayırım yaptığı ve ikincileri tuttuğunu göstermektedir. Yerli kadın hareketini oluşturan kadınların ikinci talebi, kendi inançlarını ve değerlerini koruyarak eğitim kurumlarında ve kamusal kurumlarda yer almak olarak ifade edilebilir. (...) Ancak kadınları, özellikle de geleneksel muhafazakar kadınları bekleyen ciddi sorunların ve engellerin var olmaya devam ettiğini biliyoruz. Kadınların önünde, kendilerini araçsallaştıran ve erkeksi bir dünyada salt cinsel obje düzeyine indirgeyen patriarkal kültür ile tüm toplumu tek tipleştirmeye çalışan resmi ideolojinin ciddi engeller olduğunu söyleyebiliriz. Bununla birlikte, kentlerde yükselmekte olan ve neredeyse kadının sesini bile haram sayan bazı tarikat ve cemaatlerin yükselme trendi de

özellikle geleneksel muhafazakâr kadınları bekleyen ciddi bir sorun olarak varlığını devam ettirmektedir (Çaha, 2012).

Tüm bunlara rağmen söz konusu yeni cephe (Muhafazakâr Feminist Hareket) adına tam anlamıyla İslami Feminizm diyebileceğimiz İran, Mısır, Malezya örneklerindeki gibi bir modeli işaret etmez. O daha ziyade Laik Türkiye’de Müslüman kadınlar arasında gelişen, gelişmekte olan dinsel bir söylem/ yorum ortaya koyma çabası, teolojisini henüz üretmemiş bir girişim görünümündedir. Fakat İslami Feminizm’den önce modern anlamda feminist hareket asli talepleri doğrultusunda ne derecede Yerli-Yerel Feminist hareketten farklılık gösterir ya da tam tersi anlamda bu iki yönelişin hiç değilse temel insan hakları/ kadın hakları hususunda tümüyle ayrı tutulmaları mümkün olabilir şüphesiz bunu temas ve ayırım noktalarının belirginleştiği tartışmalar üzerinden ele almak gerekir.

Yerli/ Yerel ya da Modern Feminist hareketler bir tür çoğalma ve bölünme prensibiyle değerlendirilirse eğer hiç değilse Türkiye’de hemen her parti programının, sivil toplum örgütünün, cemaat ya da topluluğun hatta iş kolunun ülkemiz kadınına yönelişinde diğerlerine benzemeyen fakat yine de yürürlükte olan, kendine has bir yaklaşım biçimini, ifade düzeyinde, kadın haklarına dair bir söylemi, neredeyse bir nezaket kuralıymışçasına ve artan bir ciddiyetle kadın lehine pozitif ayrımcılığı barındırdığını, böylesi bir hassasiyeti öncelikleri arasına yerleştirdiğini söyleyebiliriz. Bugün kurumsal bir yapının kadın meselesine dair duyarsız, ilgisiz bir görünüm vermesi neredeyse olanaksız gözükür fakat bunca duyarlılığa rağmen dikkatlerden kaçan bir şeyler belki de hala vardır çünkü herhangi türden bir otoriteye sahip her yapı ister muhafazakâr ister neoliberal, Batıcı ya da yerli olsun kadın hareketi/ düşüncesi ister devlet kadar büyük ve güçlü bir organizmanın içinde isterse aile gibi en küçük birimde alan işgal eden bir yapıda ya da ticari bir sektörde ortaya çıksın öncelikli olarak daima gizli bir kuşku ve itiraz, açık ya da örtük bir ret ile karşılaşır ve varlığını bu bakış açılarıyla yan yana sürdürür, onlara rağmen muhafaza etmek zorunda kalır.

Bir anlamda yeni, sevimli bir sosyal çılgınlık projesi görünümü veren hassasiyet söylemleri kurumlar, topluluklar, cemaatler, sosyal gruplar tarafından toplumsal baskılardan kaçınmak, korunmak amacıyla da geliştirilir. Özellikle kadına yönelik şiddet ve kadın cinayetleri söz konusu olduğunda hiçbir ekonomik, sosyal yapının mağdur, hayatını kaybetmiş kadın aleyhine suçlayıcı açıklamalarda bulunacağı düşünülemez çünkü bu dışlanmak, daha hafif /ağır bir tabirle vicdanlarda, ahlaki ve dini referanslar itibarıyla kötülüğü yapmış olan ile aynı tarafta yer almak anlamına gelir. Bununla birlikte görünüm böyledir! Daha derinde ekonomi alanında işleyen kural, mesela en yüksek verimlilikte, en çok karı getirecek hammaddeyi seçme prensibi gibi, çalışan olarak kadını değil ama erkeği öncelikli tercihler arasına alırken işlemeye devam eder. Kadını eğitmek daha güç olacağı ve uzun yıllara, büyük maliyetlere yol açacağı için hayatın içinde, sistemli bir eğitim almadan, “çekirdekten” yetişmiş erkek sporda, siyasette, küçük sanayide, zanaat meslek kollarının pek çoğunda hatta alt düzey yöneticilikte, yatırımcılıkta öndedir. Bütün bu sosyal oluşumların üzerindeki bir aygıt olarak devlet ise konuya ideolojik boyutuyla da bakar ve kadın hareketinde bir tür politik kullanışlılık hesabına girer.

Geleneksel muhafazakâr kadınların meydana getirdiği kadın hareketine karşı devlet elitinin tavrı “yasaklamak ve dışlamak” şeklinde özetlenebilir. Türkiye’de devlete karşı tehlike arz eden grupları bertaraf etmek için bu grupların karşısına başka grupların sırtlarını sıvazlayarak çıkarmak devletin geleneksel bir politikası ola gelmiştir. Devlet, solun tehlike arz ettiği zamanlarda sağ grupların sırtını sıvazlayıp solun karşısına sürmüş, sağın tehlike olarak algılandığı dönemlerde de aynı şeyi sol gruplar için yapmıştır. Türkiye’nin yakın tarihi bunun örnekleriyle doludur (Çaha, 2011).

Nihayetinde her tür iktidar mekanizması kendi mevcudiyetini muhafaza etmek için çabalar ve bunu da yine herhangi türden bir söylemi geçici olarak içselleştirip diğerini geçici olarak ötekileştirerek devam ettirir. Benzer biçimde İslami Feminizm de başlangıçta Yerli ve Modern Feminizmin daha üst bir başlıkta bir araya geldiği, İslamiyet’i, Doğu kültür ve geleneğini içine alacak biçimde, çok daha geniş bir coğrafyayı kapsayan ve doğal olarak Müslüman kültür/ geleneği içinden doğmuş, modern fikir hayatında yer almış farklı yaklaşımların, yönelişlerin, uygulama ve ideolojilerin ortak ismidir.

İslami Feminizm belirli bir tarihsel gelişim evresindeki Modern Feminizmin genel kazanımları üzerine ama gitgide ondan ayrılmak, özgünleşmek niyetiyle inşaa edilmiştir. Yine de Batıcı bir bakışla,

genel görünümü konuya dair ya çok gerilerde kalmış tarihsel bir evrenin talepleri ile kendi çözümlerini arayan ya da çok ileri bir zaman diliminin talepleri ile çözümler vaat eden ikircikli bir manzara sunar. Talepler önceki bir zaman dilimine aittir çünkü kılık, kıyafet, peçe, çarşaf, boşanma hakkı ve sürücü ehliyeti üzerine olabilir. İleri bir zaman dilimine aittir, çünkü kıyasa gidildiğinde temel haklar düzeyinde Doğu kadını henüz özgürlüğüne kavuşmamıştır, bu durumda pek çok şey daima ondan ileridedir ve herhangi bir din de sanki böylesi aktüel sorunların çözümlerini çok ileri bir tarihe, belirsiz bir geleceğe havale etmekte oldukça başarılıdır? Fakat bu ikircikli manzara kısmen oryantalizm, sömürgecilik, milliyetçilik tam olarak da global kapitalizm tarafından ayartılmış bir anlayışın bulanık görüşünden ya da ona yönelik içeriden bir savunmadan ibaret de olabilir?

Böylelikle İslami Feminizm vasıtasıyla kimlik arayışındaki Müslüman kadın hem içeriden, merkezden hem dışarıdan hem Doğu kültürü hem Batı kültür emperyalizmi tarafından kısıtlanmıştır. Bu durumda mücadelesini çok daha çatışmalı koşullar altında ve Batılı emsallerine oranla daha keskin ve kökten olarak sürdürmek ya da hiç değilse öyle gözükmeyi göze almak zorundadır.

Doğulu Müslüman kadının talepleri de tıpkı Batı örneklerinde olduğu gibi apaçık biçimde insan hakları ile örtüşen taleplerdir fakat içeride, merkezde temel sorunun, tartışmanın başlangıç noktası tam da bu olabilir: Kadınlık ya da erkeklik durumundan, modern anlamda, daha soyut bir kavrama, örneğin yurttaşlığa evrilmek, eşit haklara ulaşmamak. Aynı zamanda “dışarıdaki” sorunu da bu olabilir çünkü Doğu’nun geri kalmışlığının ölçütü Batı nazarında epey bir zamandır kadının konumunda, yaşayışında berraklaşmaktadır ve bu geri kalmışlık Doğu’nun sosyo-ekonomik tasviri anlamında giderek kullanışlı bir ürün yaratmıştır.

İşte Doğu’da 1990’lardan sonra kuvvet kazanan İslami Feminizm böyle bir sosyoloji içinde kendime yer bulur ve onun mücadelecisi Müslüman kadınları, bir kısmı kendi ülkelerinde bir kısmı da daha ziyade Batı’da olmak üzere aşağı yukarı böylesi, bir zeminde kadın için fikir ve söylem üretmeye devam eder. İslami Feminizmin genel eğilimleri de ana hatlarıyla bu hususlara, bu sosyolojiye göre şekillenmiş gibidir: Sekülerleşmek/ Batılılaşmak ya da kadim Doğu kültürü, geleneği içinde meseleyi dini referanslarla birlikte çözüme ulaştırmak. Fakat yine de bu kutupların hem pratik eylemlere hem de yeni yeni üretilmekte olan Feminist söyleme yansımaları elbette çok daha karmaşık olacak ve itirazların bir kısmı tutucu dini çevreler cephesinde, hem bizim tartışmamızın konusunu teşkil eden “olumsuz” algıyı yaratmak hem de Doğu’da kadın hareketlerinin kitleleşmesinin önüne ciddi bir engel olarak çıkan yaklaşım biçimlerini ortaya koymak biçiminde açığa çıkacaktır.

Bir genelleme olarak; böylesi engellerin ve olumsuz yargıların aslında tıpkı Batı’nın geçmiş, tarihsel uygulama örneklerinde olduğu gibi dinsel, yönetsel veya kültürel/geleneksel otoritelerden kaynaklı olduğunu bir kez daha vurgulamak şu noktadan sonra belki de gereksiz kabul edilir fakat yine de Batı’da Feminist hareketin önünde zaten modern çağdan itibaren dini hiç bir engel olmadığı fikrine karşı bir argüman olarak özellikle belirtmek gerekir ki; aslında bu hususta seküler bir dünya ile teokratik iktidarlar arasındaki dini otoritenin rolüne dair fark öncelikle herhangi bir kadın protestosunu engellemek ya da bir yayına son vermek anlamında değil belki ama tıpkı başlangıçta Musevilik ve Hristiyanlıkta da olduğu gibi İslam’ın günlük hayatın hemen her alanını düzenleyen yapısı ele alındığında yani din asli işlevi ile değerlendirildiğinde ortaya çıkacaktır.

Bir Müslüman için günlük hayatın belli hatlarının belirgin olmasında bir beis yoktur şüphesiz dahası yoruma bağlı olarak laik, demokratik bir toplum yapısı anlayışı da bu düzene dâhil olabilir; sonuç itibarıyla bu uygulama, kültür ve gelenek demektir ancak kadın bir kimlik olarak her iki pozisyonda da geri plana itilmiş ise (Seküler Batı’da ya da Müslüman Doğu’da) işte o noktada önümüzde yeni bir ufuk açılır: Musevi, Hristiyan, Müslüman ya da Budist, Hindu, Pagan... Kutsal kitaba bağlı bir teolojinin veya mitler evreninin hesaba katılmadığı, metafiziği olmayan herhangi bir sosyal hareketin olmazlığı.

Bu bağlamda İslami Feminizm Batı’nın kadın aracılığıyla Doğu tarafından bir okunuşu gibi de gözükür. Postmodern çağın bir tür tefsir çalışması... Ve şüphesiz böylesi bir okumada “kadının kimlik arayışı ve birey olma çabasıdır” türünden naif bir Feminizm tanımı Doğu coğrafyasında işlevsiz, yetersiz kalacağı mecralarla da karşılaşacaktır. Örneğin Doğu’da olumsuz algının, itirazların bir kısmı şu bakış açısından kaynaklanır ve beklenenin aksine eğitilmiş cepheden yükselir: İslam’ın kadına yüklediği değerler ve öngördüğü haklar (miras hakkı, emzirme hakkı, evlilik sözleşmesi, babaya

yüklenen görevler vb.) herhangi bir modern hukuk ya da yeni yasa arayışına gerek bırakmayacak kadar açık ve kapsamlıdır. Batı başlangıçta saptırılmış din kaynaklı uygulamalar ile hatta daha da öncesi çeşitli mitler, söylenceler ve pagan bir dünya hiyerarşisi içinde zaten kadını yerinden yurdundan etmiş ve onu değersizleştirmiştir. Beşeri uygulamalardaki sorunlar aslında kutsal metinlerdeki kusursuz konumlandırma ve tanımlardan kopuş yüzünden dolayısıyla tümüyle insani zaafardan veya sosyo ekonomik sistemlerden kaynaklanmaktadır. O halde geleneğe bağlılık bir yüceltme bağlamında sürdürüldüğü ve geçmişteki olumlu örnekler tekrar edildiğinde kadına eski yeri iade edilmiş olur. Fakat böylece farklı bir sorun daha doğar: Kadın ile ilgili pek çok ayetin erkek bakış açısından yorumlandığı ve günümüz tarihsel ve sosyal koşulları altında yeniden okunmaları gerektiği...

Oysa bu tür yeniden okumalar da Batı kaynaklıdır ve kutsal kitaplara uygulanmaları ciddi biçimde tehlikelidir. Bu durum entelektüel olsun olmasın inançlı bir Müslüman'da imani bir korku ve hassasiyetle karşılanır. Kadın tıpkı tartışmamızın başlangıcında olduğu gibi güvenlik sebebiyle, inancı gereği, öte dünya kurtuluşu adına "kaptırmış" olduğu haklar apaçık ortada duruyor olsa dahi onlardan, derhal vazgeçer. Geleneksel toplum yapısı içinde, az çok barınabileceği bir muhafazayı zaten sağlamaktadır ve bizzat kadın cinsine yönelik geçmiş veya güncel vahşi uygulamalar (kadın sünneti, lotus ayak, tecavüz, cinayet, savaş suçları, zorunlu göç, köleleştirme vb.) bir yana günlük hayat kadersel akışı içinde uygunca ilerliyor gözükmektedir. Söz edilen şeytani fiiller ise ya istisnaidir ya da sadece kötülük ve kötülerle ilgilidir ama her koşulda uzaktadır: Feminizm algısı olumsuzdur!

Nihayetinde kadınlar dışlanmak, tanımlanmak, ötekileştirilmek türünden sorunlarla karşılaştıklarında içinde buldukları toplumdan, özgül sosyolojik koşullarından kaynaklanan sebeplerle farklı deneyimler edinirler. Bu durum tek boyutlu bir Feminizm'den söz edemeyeceğimizi ortaya koyduğu gibi aynı coğrafyanın, dinin sınırları içinde dahi farklı deneyimlerin yaşanabileceğini gösterir. Hâlbuki Batı'nın oryantalist, sömürgeci ve Doğu'nun Hıristiyan dünyaya yönelik kuşkucu bakış açısı bu yargının tam tersinin de mümkün olabileceğini işaret eder: Doğulu ve Batılı kadınlar kadın hareketi şemsiyesi altında, bir arada hareket etme arzusu ile bir diğerine katkıda bulunmayı sürdürseler de toplumların birbirlerine yönelik bakışı çoğu zaman araya kalın bir ayrılık perdesi çekmiştir. Oysa İslami Feminizm bir tür gecikmiş modernleşme hareketidir ve ister Hıristiyan dünyadan doğru örneklerle ister tümüyle İslam toplumlarına has gelenek ve dini referanslarla söylemini geliştirmeye devam etsin bir noktada modernleşmenin tümüyle kendisinden kaynaklanan sorunlarla yüz yüze gelecektir.

Gelişmiş teknoloji araçları yoluyla kolaylaşan iletişim sebebiyle, ticarete, eğitimde, sağlıkta ortaya çıkan küreselleşme eğilimleri sebebiyle ya da sadece elli yıl öncesine nazaran daha çok insanın uluslararası turistik seyahat etmesi gibi makul ve hoş sebepler yüzünden yüzleşme kaçınılmaz görünmektedir. Kaldı ki milyonlarca insanın mülteci durumunda olduğu, hiçbir hazırlıkları olmadan savaşlar yüzünden bambaşka kültürlere doğru zorunlu yaşam/ ölüm yolculuklarına çıktığı bir dünyada... Fakat yine de Feminizme, kadın hareketlerine kuşkuyla yaklaşılması ihtimali devam eder. Bunun böyle olmasında entelektüel/ aydın Müslümanların değil belki ama İslam coğrafyasında, kendi dinini yaşamasına rağmen yine de İslamiyet'i sanki en mükemmel örneği geçmişte donup kalmış, tekrar edilemez altın bir çağın uzak yansıması olarak algılayan, ona dönmeye ya da onu muhafaza etmeye çalışan tutucu ataerkil otoritenin etkisi de elbette çok büyüktür. Dolayısıyla İslami Feminizm bu noktada Modern Feminizmden oldukça farklı ve büyük bir olumsuz algının odağı olma ve bunun neticesinde de daha şiddetli biçimde reddedilme, İslam coğrafyasından tümüyle sökülüp atılma, sürülme tehlikesiyle de karşı karşıyadır. Modernleşme bir anlamda ateizm ya da eşcinsellik gibi olgulara cevap verme zorunluluğuna yol açacakken bir yandan da o güne dek gelenek ve din içerisinde tanımlanmış aile, evlilik, sadakat gibi kavramları da değişime uğratacaktır çünkü.

3. Mısır, Kasım Emin Örneği

Sözünü ettiğimiz tarzda dışlanmaların örnekleri pek çoktur. Üstelik bugün için sadece hala kadın konusunda tutucu olduğu düşünülen İslam coğrafyasında değil Hıristiyan Avrupa'sında da sayısız benzer tarihsel örnek yaşanmıştır. İslam coğrafyası dediğimizde de şüphesiz tek bir kültürü işaret etmeyiz. Aslında bu kültür, İslamiyet öncesi kültürleri de içinde barındıran farklı ülkelerde, kendine has coğrafî, sosyolojik, ekonomik özellikler ile ortaya çıkan doğal bir melezlik taşır. Ne var ki kadın hakları söz konusu olduğunda, Mısır gibi bu alandaki çalışmaların başını çeken ülkelerde bile

kadın haklarını savunanlar benzer eleştiri ve suçlamalarla karşı karşıya kalmıştır. Örneğin bir ilk örnek oluşturması bakımından Mısırlı edebiyatçı ve düşünür Kasım Emin'in (1863 – 1908) çalışmaları İslami Feminizmin hem dini hem kültürel hem de Batılı düşünce kaynaklarına dair ipuçları sunar. 1899'da yayımlanan Tehrir-ul Mar'a (Kadının Kurtuluşu) ile 1900-1901 tarihli El Mar'a El Cedide'de Kāsım Emîn, toplumsal bozulmanın asıl sebebinin ahlâkî çöküntü olduğunu savunur:

Ona göre aile toplumun temeli olup toplumun ıslahında kadının çok önemli bir yeri vardır. Ancak Doğu toplumlarında kadın bu görevi yerine getirecek eğitimden yoksundur. Kadının içinde bulunduğu durumdan İslâm sorumlu değildir. İslâm dini kadının durumunu iyileştiren hükümler getirmiş, ancak müslümanlar bu hükümlere uymamış, güçlüler zayıflara, erkekler kadınlara tahakküm etmiştir. Kāsım Emîn, kadın hakları konusunda görüşlerini dinî delilleri de kullanarak ortaya koymuştur. Ancak düşünceleri bir bütün olarak ele alındığında ıslah ekolünün diğer mensupları gibi onun da Batı'nın akılcılığından etkilendiği, Batı'nın özgürlük, ilerleme, medeniyet ve bilim kavramlarını sıkça kullandığı ve düşüncelerini bunlar etrafında temellendirdiği görülür (Neklavi, 2022, s.541,542).

Bir taraftan Kasım Emin'in fikirleri aracılığıyla açığa çıkan sosyal/ tarihsel tablo bugün hala İslami Feminizmin içinde süregelen ya da ona ilişkin dışarıdan ileri sürülen eleştirilerin genel bir çerçevesini çizer gibidir ve aradan yüz küsur yıl geçmiş olmasına rağmen dönüp dolaşıp yine de kadın hareketlerinin gerekliliğini özetler. Diğer yandan ise biraz daha uzaktan bakınca ister Doğu'da isterse Batı'da devam eden bu ateşli tartışmaların, tarih boyunca da günümüzde de apaçık biçimde kadın ve erkeği işaret ediyormuş gibi görünmesine rağmen aslında daha derinde tuhaf, açıklanamaz, belki de hiç olmayan, gerçekte olmayan bir tür "iktidarın" kavgasını belirginleştirdiğini de ortaya koyar. Fakat bu dünyevi iktidarın ne olduğu gizemini korur. Sanki şimdiye dek elimize sadece onun biçimine dair ipuçları geçmiş gibidir.

Sonuç

İşte bütün açıklımlarıyla birlikte Modern Feminist düşünce bu gizemli iktidara karşı mücadelesini; harekete yön veren filozoflar, sanatçılar, aydınlar aracılığıyla, tanıdık coğrafyalarda sürdürürken, bir yandan da başka bir cephede, belki de büyük bölümünü hiçbir zaman tanıyamayacağımız kadınlar vasıtasıyla, onların yaşadığı kapalı kapıların ardında, evlerin içlerinde, savaş bölgelerinde, mülteci kamplarında, göç teknelerinde, köle pazarlarında, bir bakıma zihinlerin içinde devam ettirir. Ve ihtimal ki bu hayati meselenin kayıt dışı, gerçek, sonraki çağa/ döneme ait olacak olan "yeni tarihi" oralarda, bu sessiz ruhlar vasıtasıyla yazılmaktadır. Böylesi bir gelişim kaçınılmazdır çünkü bütün entelektüel tartışmaların, yorum çalışmalarının, akademik yayınların, örgütlü protestoların dışında doğal bir feminizm hayatın, kadının içinde bireysel deneyimler vasıtasıyla, bizzat onların öz yaşam öyküleri, biricik hayatları olarak akıp gitmektedir. Sanki bir tür güç elden ele geçmektedir... Fakat nasıl bir güç?

Mary Wollstonecraft, Charles Maurice de Talleyrand-Périgord'un Fransa Ulusal Meclisi'ne sunduğu rapora bir cevap olarak Kadın Haklarının Gerekçelenirilmesi (A Vindication of The Rights of Woman 1792) kitabını yazdığında güç konusunda kadının erkekten doğal olarak daha aşağı konumda olduğundan söz eder fakat bu ima bir tür sahteliği, otoriteye bağlı oluşu ve geçiciliği de çağırıştırır: Kadınların zihinlerini geliştirerek onları güçlendirirseniz, kör itaatın de sonu gelecektir ama iktidar her zaman kör itaat aradığından tiranlarla hazcılar kadınları karanlıkta bırakmaya çalışırken doğru şeyi yapmaktadırlar. Ne de olsa tiranlar köleler ister, hazcılara oyuncaklar. Aslında hazcı, tiranların en tehlikelidir; kadınlar sevgililerini, prensler bakanlarını yönettiklerini sanırken, aslında onlar tarafından aptal yerine konulurlar (Wollstonecraft, 2012, s. 38).

Wollstonecraft yanlış eğitim sisteminin kadınlara eğitim ile yeterli ve düzenli zihinsel güç desteği vermeyerek onları kişilik gelişimi bakımından yıkıma uğrattığından da söz eder. Bu durumun da kadınları erdem haklarından mahrum bıraktığına işaret eder:

Çocukluklarından itibaren başlayan yanlış bir eğitim ile kurnazlık, çabuk sinirlenme, dışa dönük itaat gibi anneleri tarafından öğretilmiş özellikler yüzünden önemsiz arzu

nesnelere haline gelmişlerdir. Askerler, tıpkı kadınlar gibi önemsiz erdemleri büyük bir titizlikle uygularlar, -aralarındaki fark- özgürlüğün üstün avantajından doğar, bu da askerlerin hayatı daha fazla görebilmesine olanak tanır. Onlara memnun etmek öğretilmiştir ve onlar yalnızca memnun etmek için yaşamaktadırlar (Neklavi, 2022, s.541,542).

Elbette feminist düşüncenin savaşı, geniş alanlara yayılarak, birbirinden çok farklı cephelerde hatta beklenmedik, umulmayan tartışmalarla devam eder. Nitekim bu anlamda kadın için çekinecek bir durum yoktur; tarih boyunca o, kaybedebileceği kadar çok şeyi, pek çok kez zaten kaybetmiştir. Fakat Goldman'ın ifadesiyle dile getirecek olursak; bazen özgürleşme bile baskıcı olabilir. Bu bağlamda; İhtimal ki feminizmin kaybetmeyi düşünmeyeceği yegâne değer farklı görüşler, yeni açılımlar ya da olumsuz algı ve imajlara rağmen yine de *Kadın* olmalıdır.

Kaynakça

Aston, E., Case, S., E., (2010). *Feminizm ve Tiyatro*. (1.Baskı). (Sönmez, A. Çev.) Boğaziçi Üniversitesi Yayınları

Çaha, Ö., (2001). *Türkiye'de Kadın Hareketi Tarihi: Değişen Bir Şey Var mı?*, Kadın Bienali Ekinlikleri Çerçevesinde Türkiye'de Kadın ve Sivil Toplum

Erdem, E., (2014). Doğal Yasa Teorisi ve İbn Sina'nın Sünnet(ullah) Anlayışı, *Diyanet İlmî Dergisi*, 50(1),

Wollstonecraft, M., (2012). *Kadın Haklarının Gerekçelenirilmesi*, (2.Baskı) Çev. Hakyemez, D., Hasan Ali Yücel Klasikler Dizisi, İş Bankası Kültür Yayınları

Zizek, S., (2016). *Antigone'nin Üç Yaşamı*, (Ünal, E. Çev.) Encore yayınları

İnternet Kaynakları

Narayan, S., Modern feminist düşüncenin gelişimi. *Kualia Analitik Felsefe Dergisi*, (Özçelik, C. Çev.). <http://www.inquiriesjournal.com/articles/1352/the-development-of-modern-feminist-thought-a-summary>, Erişim: 02.11.2022

Neklavi, F., TDV İslam Ansiklopedisi, Kasım Emin Maddesi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kasim-emin>, Erişim: 02.11.2022

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Araştırmacılar verilerin toplanmasında, analizinde ve raporlaştırılmasında her türlü etik ilke ve kurala özen gösterdiklerini beyan ederler.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

Çıkar Beyanı

Yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.